

Tuja učenost.

Spisal Ivan Cankar.

oja mati je bila kmetiški otrok; rasla in do-
rasla je tako čisto in nedolžno kakor cvet
na polju. Ko se je možila, ni znala ne brati
ne pisati. Obojega se je učila šele tedaj, ko
smo mi otroci doraščali; bdela je po noči,
da bi je nihče ne videl. Pisala je z neokretno
roko, črke so bile zelo velike; ali še zdaj se spominjam, da je bila
njena slovenščina lepa in čista in da nam je popravljala besede.

Ko smo se naučili brati in pisati, smo začeli s slovensko in
z nemško slovnico in s težavnimi računi. Mati se je vsega učila z
nami. Pretenke in preveč oglate so ji bile nemške črke, nazadnje
pa se jih je privadila. Čudno se mi je zdelo, ko sem slišal iz njenih
ust prvo nemško besedo, toda preudaril sem takoj: „Mati zna vse,
čemu bi nemški ne znala?“

Tako je bilo, dokler smo bili vsi doma; nenadoma pa je seglo
med nas kakor silen veter in razkropili smo se na vse strani.

Poleti je bilo, ko sem se vrnil domov; prinesel sem s seboj
skladovnico nemških knjig. Trinajst let, mislim, da mi je bilo takrat.
Prvo noč sem zaspal ves truden, pa sem se o polnoči vzdramil,
ker mi je bila zasvetila luč na trepalnice. V poluspanju in preplašen
sem se ozrl po izbi; mati je sedela za mizo, moje knjige je imela
pred seboj.

„Mati, saj te stvari niso . . .!“ sem vzkliknil, pa mi je beseda
zastala v grlu kakor od sramu.

„Kaj da niso?“ je vprašala mati; njen mladi obraz je bil
ves zardel.

„Tuje stvari so, puste . . . kaj bi ž njimi?“ sem rekel s tišjim
glasom. Čutil sem, da sem jo bil užalil, in tudi sem čutil, da vidi
ona mojo hinavščino in moj sram.

Držala je knjigo v obeh rokah in je strmela vanjo; zdi se mi,
da je bil Goethejev Werther.

„Glej . . . saj sem se učila nemški . . . saj razumem, če kdo na
cesti govori . . . ali teh besed ne razumem . . . nobene ne razumem!“

„Saj ni treba, mati, saj ni treba, da bi to razumeli!“ sem ji
odgovoril ves prestrašen. „Ni treba tega razumeti!“

Zdaj vem, kar sem takrat le slutil: da je bila mati otrok, bel in čist, ko smo bili mi že oskrunjeni otroci.

Počasi je zaprla knjigo, položila jo je k drugim, nato je stopila k meni.

„Kaj je v teh knjigah?“ je vprašala.

„Tuja učenost!“ sem odgovoril. Samo jezik je tako odgovoril, v mojem srcu pa je bila velika žalost; že ob tisti uri je bilo v njem tisto koprnenje, ki je zdaj zavedno, silno in grenko: „Da bi bil ko ti, o mati, cvet na polju; da bi nikoli ne okusil spoznanja!“

„Povej mi, kaj pravi ta tuja učenost?“ je rekla mati.

„Sam ne vem!“ sem odgovarjal vznemirjen in zlovoljen. „Vsa-kemu pravi drugače, kakor je že uho in pamet! Meni pove kaj lepega, komu drugemu pa kvasi in kvanta!“

Mati se je vsa zgrozila.

„Kje si se naučil takih besed? Ta učenost te jih je naučila!“ Sedla je k vzglavju, da so bila njena lica čisto blizu mojih.

„Ali veš, kaj si snoči zamudil?“

„Ne vem!“

„Gledala sem in sem čakala, nazadnje pa si zaspal. Nič nisi molil snoči, še pokrižal se nisi!“

Molčal sem; v mojih mislih pa se je ljubeznivo in sočutno smejalo.

„Mati, mati, otrok ti mladi, nedolžni!“

Zakaj trinajstletni fantje so zmerom brezverci.

„Še pokrižal se nisi! Truden si bil, ali ne tako truden, da bi roka ne dosegla čela . . . Glej, zdaj vem . . . ko sem se doteknila tiste knjige, sem občutila . . . zdaj vem, odkod tvoje modre besede in tvoj starobni smeh. Tuja učenost ti je segla v srce, napravila te je mlačnega in lenega . . .“

Zaspal sem bil, njene besede pa sem slišal vse in sem jih razumel. Ali toliko hudobne hinavščine je bilo v meni, da sem zatisnil oči ter sopal globoko kakor v trudni dremavici.

Mati je tiho vstala, sklonila se je do moje glave in me je pokrižala na čelo, na ustna in na prsi. Skoz presledek narahlo zatisnjenih trepalnic sem natanko videl njen obraz; in tudi sem videl, da so bile njene oči solzne in da so se ji ustna tresla.

„Na Boga ne pozabi! Na Boga ne pozabi nikar!“

Pokrižala me je vdručič; tako globoko se je nagnila k meni, da sem čutil na licih toplo sapo iz njenih ust.

„Pri Bogu ostani!“

Nisem se ganil in nisem odprl oči, zaspal pa nisem dolgo. Lepe pa žalostne so bile moje misli:

„O mati! Tvoja duša je brez madeža, kakor solnce na poletnem polju! O mati, otrok svojih otrok, da bi nikoli ne spoznala te sovražne tuje učenosti! O mati, v učenosti ni ljubezni — ti pa si ljubezen sama, že tvoj smehljaj je paradiž, vesel in solnčen, brez črnega spoznanja. V toplem domačem hramu si ostala, mi pa smo prezagodaj odpahnili duri v tujino in mraz!“

Še ko sem zadremal in so moje sanje že zgenile s perotmi, sem videl napol v sanjah njena bela lica in njene otroške, plahe oči. Ne vem, ali je klečala ob mojem vzglavju, ali kraj peči pod razpelom, ali se mi je vse le sanjalo . . .

Mesec dni pred materino smrtjo sem bral Kreutzerjevo sonato. Svetiljka je gorela zaspano, sedel sem poleg postelje in sem bral, kakor berem vsako lepo knjigo: prepiral sem se s pisateljem kakor Jakob z angelom. Mislil sem, da mati spi; ne da bi jo pogledal, sem ji včasih z robcem otrl vroči pot s čela in lic.

Nenadoma je mati izpregovorila:

„Povej, kaj bereš!“

„Nemško je . . . ne morem tako povedati!“

„Beri mi!“

Nemški prevod Kreutzerjeve sonate je bil zelo slab in neroden; bral sem ga v slovenskem jeziku, kakor se mi je zdelo. Mislil sem, da sem bral samo pol ure; ko sem nehal, je bilo preko polnoči. Ves teman in zamišljen sem bil, moje srce je slutilo daljne daljave, najgloblja brezdna izkušenih src.

Nenadoma je vztrepetal materin glas, da me je vsega izpreletelo.

„Ni res! Ni res! Tako ni, tako ne more biti!“

„To je le zgodba!“ sem odgovoril začuden in plah. „Morda se ni v resnici zgodilo . . . pa bi se morda lahko zgodilo . . .“

„Ni res! Ni res!“ je vzkliknila mati. „To je tista tuja učenost . . . segla ti je v srce, Boga ti je ukradla . . . Zdaj jo poznam, že zdavnaj sem jo poznala . . . Bog se te usmili!“ . . .

Tako je rekla mati mesec dni pred svojo smrtjo . . .

Zdaj, o mati, slišim tvoje besede, zdaj jih razumem. In zdaj je edino, pregrenko hrepenenje v mojem srcu: da bi bil kakor ti, o mati, cvet na polju! Zdaj razumem tvoj blede strah, o mati, tvoj blede strah pred sovražno tujo učenostjo! —

